

HLEDÁNÍ ROVNOVÁHY

TOMÁŠ POSPÍŠIL

Ing. TOMÁŠ POSPÍŠIL

Od roku 2019 je akademickým pracovníkem na Ústavu lesnické a dřevařské ekonomiky a politiky na Lesnické a dřevařské fakultě MENDELU v Brně. V letech 1998 až 2018 pracoval ve státním podniku Lesy České republiky, kde zastával pozici revírníka, lesního správce, krajského ředitele a ředitele lesního a vodního hospodářství. Zabývá se přírodě blízkým lesnictvím, je členem sdružení Pro Silva Bohemica. Jako ornitolog se věnuje monitoringu a kroužkování ptáků a je členem výboru České společnosti ornitologické.

www.birdphoto.cz

SYNERGIE S OP

První vědomé snahy o ochranu přírodních a krajinných prvků se na našem území objevují již na začátku 19. století. Nejstarším chráněným územím byl na území pevninské Evropy vyhlášen v roce 1838 Žofínský prales a Hojná voda na panství Nové Hradky Jiřím Františkem Augustem Buquoyem. Roku 1858 pak na popud lesníka Josefa Johna založil kníže Jan ze Schwarzenbergu naši dnes asi neznámější rezervaci Boubínský prales. Ve výčtu dalších unikátních území, která lesníci navrhli chránit, by se dalo pokračovat, ale spíše je třeba se zamyslet nad tím, proč tomu tak bylo. Asi není náhodou, že tato a podobné iniciativy přicházely od lidí, kteří byli v bezprostředním denním kontaktu s přírodou kolem sebe, tedy lesníků a osvědčených vlastníků půdy. Právě lesníci byli po zahájení systematického hospodaření v podstatě prvními, kteří spatřovali při své každodenní práci mizející lesní velikány a s nimi i mizející bohatou strukturu prostředí neboli biodiverzitu. Les kolem nich se měnil především na zdroj suroviny, tedy dřevní hmoty a ztrácel svou hodnotu v rozmanitosti. Čím intenzivněji se člověk snažil hospodařit s přírodními zdroji, tím více se vzdaloval přírodě a přirozeným procesům a tím více ztrácel schopnost chápat její přirozené zákonitosti. Tímto postupem jsme se jako společnost dostali do stavu, kdy naše

lesy byly mnohde přeměněny víceméně jen na „továrnu na dříví“, bez vážení rizik, která z toho musí zákonitě vyplývat. V průběhu času se situace postupně mění. Souvisí to mimo jiné s rozvojem naší společnosti, která se stává stále bohatší a rozvíjí se i její potřeby. Od ekonomického růstu postaveného na exploatačním čerpání přírodních zdrojů, přes ekonomiku fosilních paliv se dnes pravděpodobně vracíme zpět ke kořenům, a to třeba úvahou o trvale udržitelném rozvoji nebo o bio a cirkulární ekonomice. Společnost dnes očekává od svého lesa plnění mnoha jiných funkcí než v minulosti, a tak třeba odpočinek a rekreace dostává na mnoha místech přednost před „pouhým“ zajištěním zdroje obživy a tepla. V průběhu času se také mění rozsah našeho poznání a množství vědomostí, které je potřeba pro pochopení všech souvislostí znát. Vědecké poznatky jsou dnes bezpochyby mnohem komplexnější a rozsáhlejší než na počátku intenzivního hospodaření. Troufám si říct, že v minulosti byl lesník nejen hospodářem, ale často i všestranným přírodopyskem, který byl schopen pojmut penzum vědomostí, které byly o jeho pracovním prostředí k dispozici. V mnoha případech byl váženou osobou ve své komunitě a znalcem přírody, který respektoval její zákonitosti. Byl také nositelem její vědomé či bezděčné ochrany. S rostoucí mírou poznání, technologickým

Některé lokality, které byly v minulosti součástí často velmi intenzivní hospodářské činnosti jsou dnes chráněny z důvodu jejich zranitelnosti. Společnost však k tomu musela dojít až po několika dlouhých stoletích na základě negativních vlivů, které hospodaření způsobilo.. Foto Tomáš Pospíšil

rozvojem, ale i intenzifikací hospodaření se však mnoho lesníků vzdánilo souznění s přírodou. Přiznejme si, že lesníci dnes již často nejsou těmi, kteří vidí mizející hodnoty spjaté s diverzitou, ale jsou jen technokratickými vykonavateli pěstebních a těžebních činností s co největší ekonomickou efektivností. Tímto krátkozrakým přístupem k požadavku na práci lesníka si však jako společnost z dlouhodobého pohledu podřezáváme pod sebou tu pomyslnou větev. Úkolem lesníků, zemědělců i ochránců přírody – ovšem společně a nerozdílně – by mělo být hledání rovnováhy mezi udržitelným využíváním přírodních obnovitelných zdrojů, udržováním pestré krajiny a v nich žijících druhů. Na všechny skutečnosti, které tuto rovnováhu mohou narušovat, je třeba neustále upozorňovat. Tím, kdo může být strážcem hranice mezi udržitelným a neudržitelným obhospodařováním naší krajiny může být na jedné straně ochránce specialista upozorňující na mizení konkrétního druhu živočicha či rostliny, anebo naopak ten, kdo zodpovědně hospodáří a využívá přiměřeně její zdroje. Tedy ten, co nezapomněl, že absolutní bezzásahovost také není všespásná cesta. Optimální synergický účinek lesníků a ochránců přírody bych tedy viděl v dohledu nad vyváženým dlouhodobě udržitelným využíváním přírodních zdrojů při současném nepoškození a neochuzování našeho životního prostředí. Ochrana přírody ve své současné formě může být často tím, co oprávněně vyrovnává jazýček na misce vah mezi snahou o maximalizaci efektu hospodaření a nevratnými škodami

na přírodě. V mnoha případech je ochránce přírody také tím progresivním, kdo může přinášet nové poznatky o ochraně druhů a procesů, které se lesníkům pod tíhou všech povinností mohou mnohdy zdát nepodstatné.

PRAKTICKÉ PROBLÉMY V SOUVISLOSTI S OP

Česká krajina, tak jak ji dnes známe, je krajinou kulturní. Mnoho dnes obdivovaných prvků, které vypadají téměř přirozeně, bylo ve vysoké míře vázáno na předchozí hospodářskou činnost člověka. Příkladem může být oblast jižních Čech s rozsáhlou soustavou rybníků vzniklých v druhé polovině čtrnáctého století. Pod rukama Jakuba Krčína z Jelčan vyrostlo na Rožmberském panství mnoho vodních ploch, které i přes to, že jsou dnes unikátními biotopy, vznikly přetvořením původních mokřadů a bažin. Jiným příkladem může být také rozsáhlá oblast soutoku Moravy a Dyje na jižní Moravě, která je ne úplně přílehlavě, ale spíš marketingově nazývána Moravskou Amazonií. Není zde asi třeba popisovat, že je to velmi cenné území, protože o jeho využívání a zároveň ochraně se velmi bouřlivě a také bezvýsledně diskutuje již několik let. Periodicky zaplavované lužní lesy se zbytky nedotčených pralesních částí byly člověkem po několik století přetvářeny tak, aby na panství Lichtenštejnů přinášely maximální hospodářské užitky. Vznikaly tím řídké, často pastevní lesy se soliterními starými světlomilnými duby úctyhodných rozměrů. Jejich v té době intenzivní způsob využívání

krajiny nebyl primárně motivován ochranou přírody nebo snahou o udržení biodiverzity, ale jen pragmatickým přístupem k hospodaření. Přinesl však z dnešního pohledu unikátní krajinu s vysokou druhovou bohatostí. Dnešní způsob lesního hospodaření je však podstatně jiný. Zadáním je dnes maximalizace produkčních schopností stanoviště bez doprovodných dalších činností jako bylo pastvení dobytka, poláření, žďáření nebo pařezení. Tradiční doplňkové formy hospodaření jsou dnes opuštěny zejména pro svou náročnost na lidskou práci a rozdílnou zemědělskou výrobu. Lesy se tímto způsobem stávají hustšími a mizí z nich celá řada druhů hmyzu, ptáků nebo rostlin vázaných na pestré maloplošné prvky. Odstraňováním starých poškozených, pro lesníky nekvalitních stromů, které se těžko v krátké době nahrazují, dochází k postupnému úbytku biotopů saproxylického hmyzu. Zmiňovaná oblast lužního lesa je tak typickým příkladem nesourodého a často i protichůdného názoru jednotlivých skupin naší společnosti na očekávané externality. Nemůžeme se mezi sebou dohodnout, jestli je naším prvořadým cílem maximální množství kvalitní dřevní hmoty s vysokou přidanou hodnotou, ochrana biotopu mnoha ohrožených druhů živočichů vázaných na světlé lesy a mrtvé dřevo nebo ponechání území přirozenému nerušenému vývoji. Bohužel zde spor nevznikl jen mezi občanskou veřejností a samosprávou nebo ochránci přírody a lesníky, ale i mezi úzce specializovanými odborníky navzájem. Ochrana vzácných druhů rostlin si vyžaduje jiný přístup než ochrana hmyzu nebo ptáků. Tím, že zde dlouhodobě nemůžeme nalézt optimální způsob managementu, nejvíce škodíme tomuto prostředí, které nám ve své bohatosti rychle mizí. V tomto zde selhávají lesníci i ochránci přírody rovným dílem. Příčinu je třeba hledat zejména v tom, že jsme často odtrženi od bezprostředního kontaktu s krajinou kolem sebe. Není to proto, že do ní nechodíme, ale proto, že v ní nežijeme. Obhospodařování krajiny dnes zajišťuje ve srovnání s minulostí jen zlomek naší populace, a navíc prostřednictvím velkých strojů, chemizací a jinou intenzifikací. I ochrana přírody je v tomto často odtržena od bezprostředního kontaktu s tím, co je reálné a z širšího pohledu udržitelné. Některé návrhy udržovacích nebo rekonstrukčních managementových opatření jsou tak náročné na energii nebo lidskou práci, že dlouhodobě nemohou při

*Ještě před pár lety bylo ponechávání ležícího nebo stojícího „mrtvého“ dřeva mimo chráněná území téměř nepředstavitelnou záležitostí. Lesní hospodáři na jeho význam často rezignovali a teprve spolupráce s ochranou přírody jim pomáhá odkrývat souvislosti s jeho významem.
Foto Tomáš Pospíšil*

Současná dramatická proměna našeho životního prostředí nesouvisí jen s dopady industrializace a klimatických změn, ale také s naším bezprecedentním přístupem k využívání přírodních zdrojů. Pozorovat kosa horského jenž byl v minulosti poměrně běžným horským druhem je dnes již vzácnost. Foto Tomáš Pospíšil

ochraně druhů obstát. Nahradit v minulosti tradiční jednoduché formy hospodaření jako byla pastva dobytka na horské louce křovinořezem, traktorem nebo dokonce dozerem je pro nás dnes realizovatelné, ale odtržené od komplexního pohledu na krajinu se všemi souvislostmi viděnými hospodářem. Jen zhruba čtvrtina naší populace dnes žije na venkově a obhospodařuje či jinak ovlivňuje vzhled naší krajiny. Zbytek obyvatelstva je soustředěn do městských aglomerací a velmi často dochází k rozdílnému chápání přírody mezi těmito dvěma skupinami. Zatímco lidé z měst hledají v přírodě především odpočinek, sportovní vyžití, inspiraci, obyvatelé vesnic zde stále ještě často vidí vazbu na své předky, pracovní příležitosti nebo obživu. Tuto paralelu rozdílného způsobu vnímání managementu naší krajiny je také možné přenést na lesníka a ochránce přírody. U toho, kdo zná zákonitosti přírodních procesů nikoliv jen z knih a studia, ale zejména z vlastní zkušenosti je větší předpoklad správného rozhodnutí v navrhovaných řešeních. Bohužel se dnes v některých oblastech a u některých druhů bez managementu s trvalým vnosem lidské energie neobejdeme. Žádoucí ale je, aby to bylo udržitelné a co nejvíce se to blížilo biologické automatizaci.

NÁVRHY NA ZLEPŠENÍ

Původní role hospodáře v krajině, kdy přirozeně zahrnovala všechny aspekty přírodě blízkého managementu, je již minulostí. Současná dramatická proměna našeho životního prostředí nesouvisí jen s dopady industrializace a klimatických změn, ale také

s naším bezprecedentním přístupem k využívání přírodních zdrojů. Tak jako existuje společenská dělba práce, tak musí existovat i dělba práce v péči o naše prostředí. Není dnes v silách jednotlivce ani specificky zaměřené skupiny, aby postihla vše v plné šíři a něco neopominula nebo případně nezneužila. Je žádoucí, že občanská společnost a tlak veřejného mínění bude posouvat společenskou objednávku jinak, než tomu bylo v minulosti. Ochránce přírody je tedy třeba brát ve všech jeho formách a způsobech komunikace jako součást současného managementu krajiny. Rozlišil bych ochránce přírody do třech základních skupin. Do první skupiny bych zařadil občanská sdružení založená většinou místními aktivními lidmi s pozitivní motivací – něčemu smysluplnému pomoci nebo negativní motivací – něčemu destruktivnímu zabránit. Argumenty této skupiny jsou většinou postaveny spíše na emotivních souvislostech a prožitcích než na věcných a odborných argumentech, ale ani to dnes již nebývá pravidlem. Komunikace s nimi je často velmi obtížná z důvodu názorové pestrosti, ale není možné ji podceňovat a často plní důležitou roli hlasu veřejnosti při politických rozhodnutích. Někdy také přechází k téměř militantním metodám negace všeho, bez zjevné opory racionálních argumentů. Druhou skupinu podle mě tvoří odborné skupiny profesionálních a amatérských vědců a akademiků zabývajících se přírodními vědami. Tyto skupiny jsou často zaměřené jen na jednu specifickou oblast zkoumání například hmyz, ptáky nebo rostliny. Jejich úzká specializace jim často velí prosazovat také specifická opatření k ochra-

ně jednotlivých druhů, která mohou být paradoxně na úkor některých jiných. Jejich odborné znalosti a výzkumy však přispívají k pochopení souvislostí bionomie i procesů pro zachování ohrožených populací. Těší se také vysoké důvěryhodnosti a jejich argumentace, i když mnohdy může být menšinná, pomáhá s prosazením vhodného řešení. Do třetí skupiny bych pak zařadil ochranu přírody zřízenou státem, která by měla být právě tím odborným správním orgánem posuzujícím zájmy všech nezávisle. Mohli bychom si říct, že by nám měla stačit tato skupina vyčleněná z našich řad na obranu našeho životního prostoru. Vývoj ale ukázal, že to dostatečné nebylo a není. Ačkoliv jsou pravomoci orgánů ochrany přírody u nás poměrně široké, tak jejich rozhodnutí často uváznou na potřebě jednoznačně prokázat přímý negativní vliv na tu či onu součást biotopů nebo společenstev. K tomu však úředník často nenajde odvahu nebo to není úplně jednoznačné a pro správné odůvodnění zamítnutí například developerského projektu to nemusí stačit. Někdy je obtížné ustát i tlak politický, ať z úrovně obecních či krajských volených zástupců nebo i přímých nadřízených na ministerstvech. O prosazení například smysluplné novelizace naší legislativy ani nemluvíme. Podle mého názoru mají všechny skupiny ochrany přírody své místo v rozpravě o udržitelném obhospodařování naší krajiny. Někdy je komunikace mezi všemi skupinami složitější, ale pokud si uvědomíme, že se jedná o náš společný životní prostor, tak nám nezbyvá než si vzájemně naslouchat a nacházet řešení. Nemůžeme a ani nechceme se na les dívat pouze jako na zdroj suroviny, ale také nemůžeme rezignovat na jeho obhospodařování. Lesníci čím dál více budou pod drobnohledem veřejnosti i ochrany přírody. Pokud ale společenská objednávka bude směřovat více k podpoře diverzity a stability než tvorbě hospodářských výsledků, tak mezi lesníky a ochránci přírody může být příkop postupně zasypáván. Les i celou krajinu jsme dostali jen do dočasné správy s tím, že je musíme předat dalším generacím pokud možno v co lepším stavu. Uvědoměním si všech souvislostí musíme zákonitě dospět k názoru, že pro naše přežití není nic podstatnějšího než to, že se ochrana přírody stane nedílnou součástí principů slušného chování a našich životních hodnot.